

ANANSI. WORLD FICTION este un imprint al Editurii Trei

Anansi
PORT ROYAL

V.S.
NAIPAU

Un loc întunecat

Traducere din limba engleză și note de
Ruxandra Câmpeanu

EDITORI:

Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
ANANSI. WORLD FICTION:

Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:

Mariana Pascaru

DESIGN:

Andrei Gamarț

DIRECTOR PRODUCȚIE:

Cristian Claudiu Coban

DTP:

Gabriela Anghel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NAIPAUL, VIDIADHAR SURAJPRASAD

Un loc întunecat / V.S. Naipaul ; trad. din lb. engleză și note de
Ruxandra Câmpeanu. - București : Editura Trei, 2025

ISBN 978-606-40-2927-0

I. Câmpeanu, Ruxandra (trad. ; note)

821.111

Titlul original: *An Area of Darkness*

Autor: V.S. Naipaul

Copyright © 1964, V.S. Naipaul

All rights reserved

Copyright © Editura Trei, 2025,

pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-2927-0

Lui Francis Wyndham

Prefață

Călătoria pe care am făcut-o pentru *Un loc întunecat* a venit imediat după ce am terminat de scris *The Middle Passage*¹. Locuiam pe atunci în sudul Londrei, unde duceam o viață foarte fericită, iar aranjamentele complicate pentru călătoria spre India — cu trenul și cu vaporul — au fost făcute de filiala din Streatham² a unei agenții de voiaj. Plecărilor și sosirile nu ar fi fost ușor de replanificat, așa că mă grăbisem să termin *The Middle Passage* ca să nu pierd rezervările pentru cartea următoare. Ideea de a scrie ceva ca *Un loc întunecat* îmi venise în timp ce lucram la *A House for Mr Biswas*³. Muncisem doi ani la romanul acela și, cum pe atunci lucrurile se mișcau mai încet în viața mea, începuse să mi se pară că mă ocup de ficțiune de prea multă vreme. Alternativa, nonficțiunea, îmi apărea tot mai mult ca o eliberare și am vorbit cu André Deutsch să scriu o carte despre India — deși la vremea aceea nu prea îmi încercasem mâna la nonficțiune și nu s-ar putea spune că știam cum să abordez dificultățile specifice genului.

1. *The Middle Passage: Impressions of Five Societies — British, French and Dutch in the West Indies and South America*, prima carte de nonficțiune a lui Naipaul, publicată în 1962.

2. District din sudul Londrei.

3. Roman al lui Naipaul din 1961, prima dintre operele sale care l-a adus în atenția unui public internațional.

În cele din urmă, am fost gata de plecare. Îmi amintesc drumul cu trenul pe care l-am făcut iarna prin Franța, precum și priveliștea dureros de melancolică a unui cal mare și alb înhămat la plug. Restul călătoriei spre India este consemnat în aceste pagini. Înainte să plec din Anglia, încercasem să public câteva fragmente într-un ziar englezesc. N-am reușit; nu eram un nume cunoscut. Nu țin minte să fi primit decât un singur răspuns de la redacția unui ziar, care zicea că India e „inepuizabilă” și că așteaptă cu interes să vadă ce pot produce pe tema asta în viitor.

Poate că India era, într-adevăr, inepuizabilă, dar India mea nu semăna cu o Indie engleză sau britanică. India mea era plină de suferință. În urmă cu vreo șaizeci de ani, strămoșii mei plecaseră de acolo pentru a ajunge în Marea Caraibilor, la capătul unei călătorii foarte lungi, de cel puțin șase săptămâni, și, cu toate că rareori se pomenea ceva despre asta în copilăria mea, faptul ajunsese să mă preocupe tot mai mult cu trecerea timpului. Așa că, oricât aș fi fost eu de scriitor, nu mă duceam în India lui Forster sau a lui Kipling. Mă duceam într-o Indie care nu exista decât în capul meu. India pe care am descoperit-o în primele zile era tristă, simplă și repetitivă, prea repetitivă pentru o carte, și am început să mă gândesc că André Deutsch n-o să vadă niciun manuscris de la mine. M-a salvat o neliniște mai adâncă, care m-a însoțit pe toată durata călătoriei: teama că după *A House for Mr Biswas* rămăsesem fără idei de proză și că de-acum mă aștepta o viață foarte grea; poate că aveam să mă văd nevoit chiar să renunț la cariera de scriitor. Această neliniște lua diverse forme, unele psihice, altele fizice, când nu se manifesta ca o combinație între cele două. Cel mai tare mă apăsa teama că-mi pierd darul

cuvântului. Mă urmărea în tot ce făceam, este prezentă în fundal în tot ce e consemnat în primele pagini din *Un loc întunecat*. Fizic, India era ca o lovitură. Exageram căldura, mizeria, tot ce mă putea face nefericit. Mă întrebam cum am să rezist aici un an întreg, așa cum îmi propusesem. Și în tot acest timp, după cum spuneam, simțeam și nevoia presantă de a mă apuca de un roman — nu că aş fi avut vreun subiect, voiam doar să fac ceva care să-mi alunge teama că aş fi ajuns la capătul carierei de scriitor.

M-am dus în Cașmir. Pe malul lacului Dal din Srinagar, am găsit un hotel fără condiții prea bune, dar primitiv. Acolo nu era așa de cald; puteam să gândesc mai limpede; cititorul acestor pagini va afla cum mi-am organizat viața în locul acela. Și deodată, am avut noroc. Mi-a venit o idee de roman și mi-am petrecut trei luni scriindu-l. A fost o binecuvântare să am ceva de lucru. Mi-a dat un prilej de odihnă; a lăsat viața Indiei să curgă lent în jurul meu, oferindu-mi material pentru o poveste situată acolo, care creștea odată cu paginile pe care le băteam la mașină. Fără munca aceea, fără acel prilej de odihnă, n-aș fi rezistat în India; aş fi fost prea nefericit; poate ar fi trebuit chiar să mă întorc în Anglia — un eșec în toate privințele. E straniu să-mi amintesc că tocmai romanul acela scurt, fărâma aceea de noroc, mi-a îngăduit să rămân atunci în India și că tot lui îi datorez evoluția mea din următorii doi sau trei ani, atât de prolifici.

După stropul acela de noroc, *Un loc întunecat* s-a scris practic singur. Puteam să-mi iau oricâte libertăți voiam. Puteam să mă întorc la începuturile călătoriei sau chiar în trecutul familiei mele. După Cașmir, drumurile pe care le-am făcut prin India au fost ca un fel de umplere a

golurilor, ca niște adăugiri la portretul unei țări pe care o cunoșteam deja pe jumătate. Știam ce să fac și cu temele mari, și cu cele mici, totul își găsea un loc al lui. A fost o experiență uluitoare și, cu toate că pe urmă nu mi-a fost lesne să mă întorc la roman, amintirea acestei ușurințe de a scrie mi-a rămas în minte, mi-a dat o măsură a lucrurilor posibile și a făcut ca eseurile și proiectele ulterioare să fie mai ușor de dus la capăt.

2010

Preludiul călătoriei: puțină birocrație

De îndată ce steagul de carantină a fost coborât și au plecat de pe vas și ultimii polițiști de la Autoritatea Sanitară a Portului Bombay, desculți, în uniforme albastre, Coelho din Goa a urcat la bord și, făcându-mi semn cu un deget lung să-l însoțesc la bar, m-a întrebat în șoaptă:

— Aveți *brinsa*?

Coelho fusese trimis de agenția de voiaj să mă ajute să trec de vamă. Era înalt, subțiratic, flenduros și agitat și am presupus că se referă la vreo marfă de contrabandă. Așa și era. Voia brânză. În India, era o delicatesă. Importurile erau restricționate, iar indienii încă nu învățaseră să facă brânză, tot așa cum nu învățaseră nici să albească hârtia de ziar. Dar nu-l puteam ajuta pe Coelho. Brânza de pe cargobotul acela grecesc nu era bună. În cele trei săptămâni cât durase călătoria de la Alexandria, mă plânsesem întruna de ea șefului ospătarilor, care rămăsese impasibil, și nu mi se părea că i-aș putea cere acum niște brânză pe care s-o iau cu mine pe țarm.

— Bine, bine, a zis Coelho, care nu mă credea, dar nici nu voia să piardă vremea ascultând pretexte.

A plecat de la bar și a pornit tiptil pe un coridor, ca un animal de pradă, cumpănind în minte numele de deasupra ușilor.

Am coborât în cabina mea. Am deschis o sticlă neîn-cepută de scotch și am luat o gură. Pe urmă am desfăcut o sticlă de Metaxa și am luat și din ea o gură. Speram să pot intra cu cele două sticle de tărie în Bombay, unde alcoolul era prohibit, iar această măsură de precauție îmi fusese recomandată de prietenul meu de la Biroul de Turism din India: sticlele nedesfăcute aveau să fie confiscate.

Mai târziu l-am întâlnit din nou pe Coelho, în sala de mese. Nu mai era așa agitat. Ducea în brațe ditamai păpușa grecească, al cărei costum popular în culori țipătoare contrasta puternic cu hainele lui ponosite, iar chipul ei cu obraji rumeni, de pe care se zgâiau doi ochi albaștri, avea o seninătate care scotea și mai bine în evidență melancolia neliniștită de pe fața lui prelungă și suptă. Când a dat cu ochii de sticlele mele desfăcute, pe Coelho l-a cuprins din nou agitația.

— Deschise. De ce?

— Nu așa zice legea?

— Ascundeți-le.

— Metaxa e prea înaltă s-o ascund.

— Puneți-o culcată.

— N-am încredere în dop. Dar nu te lasă să iei cu tine două sticle?

— Nu știu, nu știu. Uitați, țineți păpușica asta pentru mine. Țineți-o în mână. Ziceți că-i suvenir. Aveți la dumneavoastră Documentul de Intrare pentru Turiști? Bine. Foarte valoros. Dacă aveți așa ceva, nu vă perchiziționează. Ce-ar fi să ascundeți sticlele?

A bătut din palme și imediat a apărut un om desculț, pipernicit și costeliv, care ne-a luat valizele. Stătea și aștepta, fără să-l vadă și să-l audă nimeni, încă de când urcase Coelho la bord. Ducând doar păpușa și sacoșa cu sticlele, am coborât în șalupă. Omul lui Coelho a pus bine valizele. Apoi s-a ghemuit pe jos, de parcă ar fi vrut să ocupe cât mai puțin spațiu cu puțință, de parcă ar fi vrut să-și ceară scuze că e acolo, în aceeași șalupă cu stăpânul său, chiar dacă se afla la pupa, în locul cel mai expus. Stăpânul, aruncând doar din când în când câte o privire spre păpușa din poala mea, se uita drept înainte, cu chipul umbrat de presimțiri sumbre.

*

Pentru mine, Orientul începuse cu multe săptămâni înainte. Încă din Grecia simțisem că Europa se estompează. Orientul se făcea simțit în mâncare, cu accentul pus pe dulciuri, dintre care unele îmi erau cunoscute din copilărie; se făcea simțit în afișele filmelor indiene cu actrița Nargis, foarte îndrăgită de publicul grec, după cum mi s-a spus; precum și în prietenii spontane, cu invitații acasă, la masă. Grecia te pregătea pentru Egipt: Alexandria la apusul soarelui, un arc mare și strălucitor în marea iernatică; dincolo de moluri, întrezăreai prin ploaia mărunță iahtul alb al fostului rege; motorul bărcii se oprea; apoi deodată, ca la un semn, se stârnea zarva pe chei, iar niște bărbați în tunici¹ soioase cotropeau într-o clipită barca deja aglomerată, alergând de colo-colo, strigând, ciorovăindu-se și sporovăind de zor. Și așa îți devenea limpede că abia aici, și nu în Grecia, începea Orientul: în babilonia mișcărilor de

1. În original, *jibbah*, veșmânt musulman.

prisos, în gălăgia care se întreține singură, în sentimentul că deodată nu mai ești în siguranță, în convingerea că nu toți oamenii îți sunt frați și că bagajele sunt în pericol.

Aici descopereai importanța ghidului, a omului care cunoaște obiceiurile locului, care le rezolvă pe toate și pentru care formularele agramate și prost tipărite nu dețin niciun mister.

— Scrieți aici, a zis ghidul meu în îmbulzeala din clădirea vămii, năpădită de hamali, ghizi, funcționari, gură-cască, polițiști, călători și un refugiat grec care-mi șoptea la ureche „Fiți atent. La noapte se fură“. Scrieți aici. Un Kodak.

Ghidul mi-a arătat linia punctată în dreptul căreia scria „data“.

— Iar aici, a zis el, arătând spre „semnătura“, scrieți „fără aur, podoabe sau pietre prețioase“.

Am protestat.

— Scrieți, a zis el, pronunțând cuvântul de parcă ar fi fost în arabă.

Era înalt, grav, cu aerul sinistru al unui personaj de la Hollywood; purta fes și își bătea ușor coapsa cu un baston. Am scris. Totul a mers de minune.

— Și acum, a spus el, schimbându-și fesul pe care scria „Agent turism“ cu unul pe care scria „Hotel X“, să mergem la hotel.

De-atunci încolo, Orientul, pe care-l știam doar din cărți, a început să mi se aștearnă dinaintea ochilor, dezvăluindu-se neîncetat, trăsătură cu trăsătură; și fiecare lucru pe care-l recunoșteam era o descoperire, așa cum a fost o revelație să văd *jibbah*, un veșmânt transformat aproape într-un mit de nenumăratele fotografii și descrieri, pe

spinarea unor oameni în carne și oase. Hotelul fanat, care părea plin de amintiri din vremea stăpânirii britanice, te lăsa să întrezărești deja sistemul castelor. Bătrânul ospătar francez doar servea; pentru luat farfuriile și strâns masa, avea picoli, niște negri tăcuți și cu ochi triști, care purtau fes și brâu lat de pânză. În holul de la recepție stăteau o mulțime de ușieri negri, cu ținute pitorești. Iar pe străzi era Orientul la care te așteptai: copiii, mizeria, boala, malnutriția, strigătele după bacșiș, telalii, vânzători lăudându-și marfa în gura mare, minarete profilându-se în zare. Vestigiile imperiilor ce se retrăseseră de-acolo supraviețuiau în prăvăliile întunecoase, cu vitrine de sticlă în stil european, care vegetau din lipsă de clienți; în șoaptele triste ale frizerului francez care-ți spunea că nu se mai găsesc parfumuri franțuzești și că trebuie să te mulțumești cu leșinatoarele miresme egiptene; în disprețul omului de afaceri libanez față de „băștinași”, în care, zicea el, nu poate să aibă nicio încredere, în afară de asistentul său, care mie, în șoptă, mi-a vorbit de ziua când toți libanezii și europenii vor fi dați afară din țară.

Orientul din cărți, trăsătură cu trăsătură. În trenul spre Cairo, omul care stătea de cealaltă parte a culoarului a horcăit de două ori, și-a rotunjit flegma în gură cu mișcări experte, punându-și limba la treabă, a scos cocoloșul dintre buze cu degetul mare și cu arătătorul, l-a studiat și apoi s-a descotorosit de el frecându-l între palme. Purta un costum cu vestă și avea tranzistorul dat tare. Cairo îți arăta ce înseamnă un bazar: străzi înguste acoperite de o crustă de mizerie, împuțite până și iarna; mici prăvălii pline de marfă proastă; înghesuială; un vacarm, și așa abia suportabil, amplificat de claxoanele neîntrerupte; clădiri medievale într-o rână, alte clădiri înălțându-se dintre ruine, iar ici și colo,

porțiuni pavate cu dale turcoaz și bleumarin, care aminteau de un trecut al armoniei și al frumuseții, al fântânilor cristaline și al aventurilor galante, așa cum poate o făcuseră și în epocile trecute, cu nimic mai puțin haotice decât cea de acum.

Iar în bazar, un cârpaci. Cu scufia lui albă, fața zbârcită, ochelarii cu rame de oțel și barba ca neaua, ar fi putut să pozeze pentru *National Geographic*: meșterul priceput și răbdător din Orient. Mi se dezlipise talpa. Putea să mi-o repare? Stând aproape întins pe pavaj, aplecat asupra muncii sale, s-a uitat cu ochi mijiți la pantofii mei, la pantaloni și la haina mea de ploaie.

— Cincizeci de piaștri.

— Patru, am zis eu.

A încuviințat din cap, mi-a scos pantoful din picior și, cu un ciocan de dulgher, s-a apucat să bată în el un cui de peste doi centimetri. Am apucat pantoful; el, cu zâmbetul pe buze și cu ciocanul în mână, l-a ținut bine. Am tras; i-a dat drumul.

Vizitarea piramidelor, despre care niciun ghid turistic nu zice că sunt folosite ca veceuri publice, era imposibilă din cauza ghizilor, a „paznicilor“, a conducătorilor de cămile și a băieților cu măgari care se numeau toți Whisky-and-soda. Bacșiș! Bacșiș!

— Haideți să bem o cafea. Nu vreau să vă vând nimic. Vreau doar să am și eu parte de o conversație inteligentă. Domnul Nehru e un om mare. Să facem schimb de idei. Sunt absolvent de universitate.

Am luat autobuzul prin deșert până înapoi în Alexandria și m-am refugiat pe cargobotul grecesc cu două zile înainte de data plecării.

A urmat plictisul porturilor africane. Le simțai ca pe niște luminișuri la marginea unui mare continent; iar aici devenea limpede că Egiptul, cu toți negrii săi, nu era Africa, după cum, cu toate minaretele și *jibbah*-urile sale, nu era nici Orientul: era ultimul colț de lume european. La Jeddah, *jibbah*-urile erau mai curate, iar automobilele americane erau noi, numeroase și conduse cu multă eleganță. Nu am avut voie să coborâm, așa că nu am putut să vedem decât viața portului. Cămile și capre erau descărcate pe chei cu macarale și cabluri de pe vapoare mizerabile; urmau să fie sacrificate pentru ospățul ritualic care marchează sfârșitul Ramadanului. Ridicate în aer, cămilele își rășchirau picioarele, care dintr-odată nu le mai erau de niciun folos; când aterizau, lin sau cu o izbitură, se chirceau; apoi dădeau fuga la tovarășele lor și se frecau de ele. Pe o șalupă a izbucnit un incendiu; cargobotul nostru a dat alarma și mașinile de pompieri au sosit în doar câteva minute.

— Are și autocrația farmecul ei, a comentat tânărul student pakistanez.

Trecuserăm prin Africa, iar patru pasageri nu fuseseră vaccinați împotriva frigurilor galbene. O epidemie de variolă, venită din Pakistan, făcea ravagii în Marea Britanie și ne temeam de strictețea autorităților din Karachi. Agenții pakistanezi au urcat la bord, au băut vârtos, iar noi am fost scoși din carantină. La Bombay însă, oamenii autorităților indiene au refuzat alcoolul și nu și-au terminat nici măcar cola cu care fuseseră serviți. Cu regret ne informau că cei patru pasageri vor trebui să fie duși în lazaretul din Santa Cruz; altfel, nava nu avea voie să tragă în port. Doi dintre pasagerii nevaccinați erau părinții căpitanului. Am rămas în rada portului.

Fusesse o călătorie lentă, cu impresii dispartate și superficiale. Dar mă pregătise pentru Orient. După bazarul din Cairo, cel din Karachi nu a mai fost o surpriză; iar „bacșiș“ se zicea la fel în ambele limbi. Trecerea de la iarna mediteraneeană la vara cleioasă din Marea Roșie, care era la apogeu, se făcuse brusc. Alte schimbări se produseseeră însă mai lent. De la Atena la Bombay prinsese treptat contur o altă concepție asupra omului, un alt tip de autoritate și de supunere. Fizionomia europeană fusese înlocuită mai întâi de cea africană, iar apoi, prin Arabia semitică, de cea a Asiei ariene. Oamenii erau aici diminuăți și diformi; se milogeau și se jeliuiau. Reacția mea a fost un amestec de isterie și de brutalitate născută dintr-o nouă conștiință a propriei persoane ca ființă umană deplină, precum și din hotărârea, înrăurită întrucâtva de teamă, de a rămâne ceea ce sunt. Nu avea prea mare importanță prin ochii cui vedeam Orientul; până atunci nu avusesem vreme pentru o astfel de introspecție.

Impresii superficiale, reacții impulsive. Dar dintre toate, o amintire anume mi se impusese cu deosebită forță, și am încercat să o păstrez în minte și în ziua aceea petrecută în rada Bombayului, pe când mă uitam cum apune soarele în spatele hotelului Taj Mahal și-mi doream ca Bombay să fi fost doar un port ca toate cele de până atunci, un port pe care pasagerul cargobotului să-l poată explora sau respinge.

*

Era la Alexandria. Aici, cel mai tare ne agasaseră birjele. Caii erau răpciugoși, iar trăsurile, la fel de ponosite ca straiile celor care le mânau. Vizitii te strigau, se țineau cu birja după tine și nu te lăsau în pace decât când apărea

un alt potențial mușteriu. Fusesem ușurat să scap de ei și să mă uit, de la adăpostul navei, cum îi hărțuiesc pe alții. Parcă vedeam un film mut: ochirea victimei, goana birjei, abordarea victimei, gesticulație, birja venind în dreptul victimei și potrivindu-și mersul cu al ei, la început grăbit, apoi exagerat de lent, apoi regulat.

Într-o dimineață, pustietatea nesfârșită a docului a fost cuprinsă de o mare forfotă, iar filmul mut s-a prefăcut într-o epopee, tot fără cuvinte. Lungi șiruri de taxiuri în două culori s-au format la intrarea în clădirea terminalului; birjele stăteau în pâlcuri mici și negre, risipite pe toată întinderea cheiului, ca și cum ar fi așteptat semnalul unui regizor. Iar departe de tot, pe porțile din dreapta, intrau fără încetare tot alte și alte taxiuri și birje. Caii galopau, bicele șfichiuiau neobosite în mâinile vizitiilor. Dar agitația nu dura mult. Fiecare birjă poposea în scurt timp la marginea unui pâlc. Într-un târziu, s-a putut vedea și ce anume stărnise vânzoleala aceea: un pachebot mare și alb, plin de turiști sau poate de imigranți cu subvenții guvernamentale, aflați în drum spre Australia. Se apropia de chei cu manevre lente, silențioase. Pe poartă dădeau năvală și mai multe taxiuri, și mai multe birje, lansându-se într-o goană nebună care se încheia, câtuși de puțin apoteotic, cu botul calului în săculețul cu fân ori în grămada de iarbă.

Pachebotul a acostat la începutul dimineții. Abia la prânz au ieșit primii pasageri din clădirea terminalului, pomenindu-se în fața întinderii dezolante a cheiului. A fost ca și cum regizorul ar fi dat semnalul. Iarba a fost înșfăcată de pe asfalt și azvârlită sub bancheta vizitiilor; și fiecare pasager a devenit ținta mai multor atacuri convergente. Pasagerii ne păreau îmbujorați, neexperimentați, sfioși și vulnerabili.

Duceau cu ei coșuri și aparate de fotografiat; purtau pălăriile de paie și cămăși de bumbac în culori deschise, pentru iarna egipteană (dinspre mare bătea un vânt năprasnic). Dar țința simpatiilor noastre se schimbase; acum eram de partea localnicilor. Așteptaseră toată dimineața; veniseră plini de zel și cu tot panașul; voiam să-și dea asaltul, să iasă învingători și să plece pe porțile cheiului cu victimele lor.

Dar n-a fost să fie. Chiar când pasagerii fuseseră împresurați de birje și taxiuri, iar gesturile de protest se potoliseră, dând impresia că nu mai e nicio cale de scăpare și că prada e sigură, pe poarta cheiului și-au făcut intrarea două autocare lucioase. De pe puntea cargobotului nostru, arătau ca niște jucării scumpe. Și-au croit drum printre taxiuri și birje, care s-au strâns din nou în urma lor, dar care au trebuit apoi să se dea iarăși în lături, ca autocarele să aibă loc să facă un viraj lent și larg; și, unde până atunci fuseseră turiști în cămăși colorate, acum nu mai rămăsese decât asfalt. Birjele, ca și cum n-ar fi vrut să se resemneze cu această dispariție, făceau manevre de parcă ar fi avut de gând s-o ia pe urmele lor. Dar în cele din urmă s-au întors fără grabă la locurile de dinainte, unde caii s-au apucat să rumege firele de iarbă scăpate pe asfalt din mâinile vizitiiilor în fugă.

Birjele și taxiurile au rămas acolo toată după-amiaza, așteptându-i pe pasagerii care nu se urcaseră în cele două autobuze. Erau puțini; veneau câte unul, câte doi; și păreau să prefere taxiurile. Dar înverșunarea birjelor n-a scăzut câtuși de puțin. Chiar și acum, de fiecare dată când se arăta câte un pasager, vizitiiile săreau pe banca lor, dădeau bice cailor și porneau iute, în hurducăielile birjei, să-și abordeze clienții, transformându-se din niște pierde-vară cu eșarfe și